וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין לאפות פת עבה. והבינה עתה הגמרא ש'פת עבה' היינו כפשוטו, שאין העיסה מרודדת הרבה, אלא עבה היא.

מבררת הגמרא: **וְכַמָּה פַּת עָבָה** – מהו שיעור עובי הפת שהתירו בית הלל לאפות בפסח, ולא חששו לחימוץ. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא, טֶפַח, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּלֶחֶם הַפָּנִים**, שאסור לעשותו חמץ, ואף על פי כן היה עובי דפנותיו **טֶפַח**, כמשמעות הלשון 'לחם פנים', לחם שיש לו פנים, ואין פנים פחותות מעובי טפח. ומבואר שניתן לשמור עיסה שלא תחמיץ, אף שעוביה טפח, אבל ביותר מכך אי אפשר לשומרה מחימוץ.

רב יוסף דוחה את ראיית רב הונא מלחם הפנים: **מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף**, האיך אפשר להביא ראיה מלחם הפנים לאפיית מצה בפסח, והרי יש כמה סברות לחלק ביניהם:

א. אִם אָמְרוּ והתירו אפיית לחם הפנים שעוביו טפח **כָּהֳנִים**, שהם **זְרִיזִין**, ונזהרים היטב מחימוץ, וכי **יֹאמְרוּ** כן גם **בְּשְׁאָר** בני אדם **שֶׁאֵינָן זְרִיזִין.**

ב. אִם אָמְרוּ כן **בְּלֶחֶם הפנים**, שהוא 'פַּת עֲמִילָה' – לחם שעמלים בו הרבה, שהוא טעון שלש מאות שפשופים ביד, וחמש מאות בעיטות אגרוף, ומתוך כך אינו ממהר להחמיץ, וכי **יֹאמְרוּ** כן גם **בְּסְתָם** מצה שהיא **פַּת שֶׁאֵינוֹ עֲמִילָה** – לחם שלא עמלו בו הרבה, וממהר יותר להחמיץ.

ג. אִם אָמְרוּ כן בלחם הפנים, שצריך להיות נאפה **בְּאֵשׁ** של **עֲצִים יְבֵשִׁין** שחומם רב, וכי **יֹאמְרוּ** כן גם בסתם מצה שיכולה להיות נאפית גם **בְּעֲצִים לַחִים**, שאין חומם רב כל כך, והיא עלולה יותר לבא לידי חימוץ.

ד. אִם אָמְרוּ כן בלחם הפנים, שנאפה **בְּתַנּוּר חָם** המוסק תמיד לצורך אפיית המנחות ולחמי קרבנות תודה, וחומו רב, וכי **יֹאמְרוּ** כן גם בסתם מצה שנאפית **בְּתַנּוּר צוֹנֵן** שאינו מוסק תמיד, ואין חומו רב כל כך.

ה. אִם אָמְרוּ כן בלחם הפנים שצריך להיות נאפה **בְּתַנּוּר** שֶׁל **מַתֶּכֶת** שחומו רב, וכי **יֹאמְרוּ** כן במצה שיכולה להיות נאפית גם **בְּתַנּוּר** שֶׁל **חֶרֶס**, שאין חומו רב.

לאחר שהגמרא דחתה את דברי רב הונא, מביאה הגמרא ביאור אחר במחלוקת בית שמאי ובית הלל: **אָמַר רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, שְׁאֵילִית אֶת רַבִּי בִּיחוּד** – שאלתי את מורי ביחידות בינו לבינו. הגמרא מפסיקה את דבריו של רב ירמיה בר אבא ומבררת: **וּמַנּוּ** – ומי הוא רבו של רב ירמיה בר אבא. אומרת הגמרא: הלא הוא **רַב**.

הגמרא מביאה גירסא אחרת במעשה זה: **אִיכָּא דְּאָמְרֵי** – יש אומרים שרב עצמו היה השואל, וכך אמר **רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר רַב** – בשם רב, **שְׁאֵילִית אֶת רַבִּי בִּיחוּד**. שוב מפסיקה הגמרא ומבררת: **וּמַנּוּ** – ומי הוא רבו של רב. אומרת הגמרא: הלא הוא **רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ**.

הגמרא חוזרת לשאלה עצמה: **מַאי** – מה היא אותה **פַּת עָבָה** שנחלקו בה בית שמאי ובית הלל. והשיב לי מורי, **פַּת מְרוּבָּה** – עיסה גדולה, שנילושה לצורך אפיית הרבה מצות בבת אחת, אך כל מצה בפני עצמה אינה עבה.

שואלת הגמרא: **וְאַמַּאי קָרוּ לֵיהּ** – ומדוע כינו אותה בברייתא בשם 'פַּת עָבָה'. משיבה הגמרא: **מְשׁוּם דְּנָפְשָׁא בְּלִישָׁה** – לפי שבזמן הלישה העיסה מרובה ועבה. תירוץ נוסף: **וְאִי בָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה תוכל לבאר מה שנקטה המשנה לשון 'פת עבה', שהוא משום **שַׁבָּאתָרֵיהּ דְּהַאי תַּנָּא** – במקומו של התנא ששנה ברייתא זו, **לָפַת מְרוּבָּה 'פַּת עָבָה' קָרוּ לֵיהּ**, ולשון 'עבה' שימשה אצלם במשמעות 'מרובה'.

הגמרא חוזרת לברר את סברת המחלוקת של בית שמאי ובית הלל. שואלת הגמרא: **מַאי מַעֲמָא** – מהו הטעם שאסרו בית שמאי לאפות פת מרובה, **אִי מְשׁוּם דְּהָאופה עיסה מרובה קָא טָרַח טִירְחָא דְּלָא צָרִיךְ** – טורח ביום טוב טירחא שאינה לצורך היום, שהרי לא יאכל ביום טוב את כל המצות, ונמצא טורח לאפות ביום טוב לצורך ימות החול, והיינו שלא משום חשש חימוץ אסרוהו אלא משום איסור טירחא ביום טוב, אם כן **מַאי אִירְיָא** – מדוע נקטה הברייתא שבית שמאי אסרו לעשות כן דווקא **בְּפֶסַח**, הלא **אֲפִילּוּ בְּיוֹם טוֹב** אחר **נַמִי** – גם כן יש להם לאסור זאת.

משיבה הגמרא: **אֵין הָכִי נַמִי** – אכן גם בשאר ימים טובים אסרו בית שמאי לאפות פת מרובה יותר מכפי צורכו, **וְהַאי תַּנָּא, בְּיוֹם טוֹב שֶׁל פֶּסַח קָאֵי** – ותנא זה, ששנה את הברייתא, עמד באותה שעה ביום טוב של פסח, ולכן נקט אופן זה, והוא הדין לשאר ימים טובים.

הגמרא מוכיחה כדבריה מברייתא אחרת: **תַּנְיָא נַמִי הָכִי** – שנינו כן אף בברייתא אחרת, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אֵין אוֹפִין פַּת עָבָה בְּיוֹם טוֹב, וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין**. הרי שנחלקו בכל יום טוב, ולא רק בפסח. הברייתא שלפנינו דנה באיסור עשיית מצה מצויירת בפסח: **תָּנוּ רַבָּנָן, יוֹצְאִין** ידי חובת מצה בפסח גם **בְּפַת נְקָיָה**, שמנופה היטב מסובין, ואין בה משום פסול 'מצה עשירה', כמבואר בברייתא לעיל (לה:) שהתרבתה מצה זו מ'מצות מצות', **וְכֵן יוֹצְאִים** ידי חובה **בְּהִדְרָאָה** – פת קיבר העשויה מקמח גס שניטל כל הדרה. **וּכְמוֹ כֵן יוֹצְאִים בְּדִיעבַד בְּסָרִיקִין הַמְצוֹיָירִין** – מצות ששירטטו עליהן ציורים **בַּפֶּסַח**, ואין בהם משום פסול 'מצה עשירה'. מוסיפה הברייתא: ומצות מצויירות אלו כשרות בדיעבד, **אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ** שלכתחילה **אֵין עוֹשִׂין סָרִיקִין הַמְצוֹיָירִין בַּפֶּסַח**, מהטעם שיבואר בסמוך.

ממשיכה הברייתא: **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, דָּבָר זֶה שָׁאַל בֵּיתוֹס בֶּן זוֹנִין לַחֲכָמִים, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ חכמים שאין עוֹשִׂין סָרִיקִין הַמְצוֹיָירִין בַּפֶּסַח. אָמְרוּ לוֹ חכמים, מִפְּנֵי שֶׁהָאִשָּׁה שׁוֹהָה עֲלֵיהֶן** [–על המצה] כשהיא עדיין עיסה, זמן מרובה, כדי לצור את צורתה, ואינה ממהרת להכניסה לתנור, **וּמתוך כך היא מְחַמֶּצְתָּה.**

אָמַר לָהֶם ביתוס בן זונין לחכמים, אם זהו החשש, הרי **אֲפִילּוּ** שֶׁיַּעֲשֶׂנָּה לצורה זו **בְּרִפּוּס, וְיִקְבָּעֶנָּה** במצה **בַּיִן** – מהר, בבת אחת, שהרי באופן זה אין לחשוש שמא ישהה בה ותבוא לידי חימוץ. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים, הרי לרוב האופים אין דפוס כזה, ואם נתיר לך לעשות כן, **יֹאמְרוּ** הבריות בתמיהה, וכי **כָּל הַסָּרִיקִין אֲסוּרִין וְרַק סָרִיקֵי בַּיְיתוֹס מוּתָּרִין**, הרי לא יתכן כן, ויטעו אלו שאין להם דפוס ויסברו שמותר לעשות אף שלא בדפוס.

הברייתא מביאה חילוק בין סריקין של אופים לבין סריקין של כל אדם: **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר צָדוֹק, פַּעַם אַחַת נִכְנַסְתִּי אַחַר אַבָּא לְבֵית רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וְהֵבִיאוּ לְפָנָיו סָרִיקִין הַמְצוֹיָירִין בַּפֶּסַח. אָמַרְתִּי לְאבי בתמידה, אַבָּא, לֹא כָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים, אֵין עוֹשִׂין סָרִיקִין הַמְצוֹיָירִין בַּפֶּסַח. אָמַר לִי** – השיבני אבי, **בְּנִי, לֹא** בסריקין שֶׁל **כָּל אָדָם אָמְרוּ** שאסור לעשותם, כיון שסתם אדם אינו מקפיד כל כך על נוי המצה, ואינו שוהה זמן רב בציורה, **אֶלָּא** רק בסריקין שֶׁל **נְחֻתּוֹמִין אָמְרוּ** כן, כיון שהם עושים אותם כדי למוכרם, ומקפידים על נויים, ומתוך כך הם משהים אותם.

הגמרא מביאה שיטה אחרת בדברי תשובתו של רבי צדוק: **אִיכָּא דְּאָמְרֵי** – יש שהביאו מימרא זו באופן הפוך מהלשון הקודמת, **הָכִי קָאָמַר לֵיהּ** – כך אמר לו רבי צדוק לרבי אלעזר בנו, **לֹא** בסריקין שֶׁל **נְחֻתּוֹמִין אָמְרוּ** שאסור לעשותם, כיון שהנחתומים רגילים ובקיאים בדבר, ויש להם דפוסים, ואין לחשוש שמא ישהו בציור הסריקין, **אֶלָּא** רק בסריקין שֶׁל **כָּל אָדָם** אמרו שאסור לציירם, מחשש שמא ישהו בעשייתם ויחמיצו.

הברייתא מביאה שיטה נוספת בדין סריקין מצויירים: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, עוֹשִׂין סָרִיקִין** – מותר לעשות מצות מצויירות, אם הן **בְּמִין רַקִּיקִין**, שהם דקים וקלושים, ואינם ממהרים להחמיץ, **וְאולם אֵין עוֹשִׂין סָרִיקִין מצוירים בְּמִין גְּלוּסְקָאוֹת**, שהן עבות, שמתוך עוביין הן ממהרות להחמיץ אם ישתהה בעשיית צורתן.

הגמרא מביאה עתה משנה הדנה בחיוב חלה במיני בצק שונים, ולהלן תדון הגמרא בדין בציקות אלו לענין קיום מצוות מצה בפסח: **(תנו רבנן) [תְּנַן הָתָם]** – שנינו במסכת חלה (פ"א מ"ד), **חַסּוּפָנְנִין** – בצקות רכים העשויים כספוג, שאינם דחוסים היטב, **וְהַדּוּבְשָׁנִין** – בצקות המטוגנים בדבש, **וְאִיסְקָרִיטִין** – בצקות מעיסה רכה מאד המטוגנים בדבש, **וְחַלַּת הַמַּסְרֵת** – חלה העשויה במחבת,

המשך בעמוד סא

ולהלן יבואר טיבה, וְהַמְדוּמָּע – לחם העשוי מחולין ותרומה המעורבים זה בזה, כל אלו פְּטוּרִים מִן הַחַלָּה, מיני הבצקות הנזכרים בראשונה פטורים כיון שאינם נחשבים 'לחם', כטעם שיבואר להלן, ואילו בחלה נאמר (במדבר טו יט) 'בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ'. וה'מדומע' פטור כיון שנאמר בחלה (שם) 'תָּרִימוּ תְּרוּמָה לָהּ', למעט עיסה שהיא כבר תרומה.

מבררת הגמרא: מַאי – מה היא 'חַלַּת הַמַּסֶּרֶת'. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, זֶה הוא לחם חָלוּט – מבושל ברותחין שֶׁל בַּעֲלֵי בָּתִּים – עשירים, שמנהגם היה לתת את הבצק במים רותחים ומתבשל כך, ואין זה כתיקון לחם.

הגמרא מביאה מחלוקת בטעם מדוע מינים אלו אינם נחשבים 'לחם', ופטורים מחלה: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כל המינים הַלָּלוּ שפטרה המשנה מחלה [מלבד המדומע], אינם נחשבים 'לחם' כיון שמַעֲשֵׂה אִילְפָּם הֵן – נעשים בכלי העומד על גבי האש, ולא בתנור, ואין קרוי לחם אלא בצק שנאפה בתנור, שנאמר (ויקרא כו כו) 'וְאָפוּ עֲשָׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד'. וְרַבִּי יוֹחָנָן חלק וְאָמַר, שבצקות שהם מַעֲשֵׂה אִילְפָּם חַיָּבִין בחלה, ואף שלא נאפו בתנור הרי הם בכלל 'לחם', וְכל המינים הַלָּלוּ שפטרה המשנה מחלה, הם בצקות שֶׁעֲשָׂאָן [–שאפאן] כַּחַמָּה – בחום השמש ולא נאפו על גבי האש כלל, ולכן אינם נחשבים 'לחם' ופטורים מחלה.

הגמרא מקשה מברייתא על שיטת ריש לקיש: מֵיתִיבִי – הקשו בני הישיבה על דברי ריש לקיש מברייתא, שכך שנינו בה, הַסּוּפָּנָנִין וְהַהִיבְשָׁנִין וְהָאִיסְקְרִיטִין, אִם עֲשָׂאָן בְּאִילְפָּם – בקדירה המונחת על גבי האש, חַיָּבִין בחלה, ואם עשאן כַּחַמָּה – בחום השמש, פְּטוּרִין מחלה. הרי מפורש בברייתא שמעשה אילפס חייב בחלה. ומכאן תֵּיובְתֵּיהּ [–פירכתו] דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, הסובר שמעשה אילפס פטור מחלה.

מתרצת הגמרא: אָמַר עוּלָּא, אָמַר לְךָ – כך יאמר ויתרץ לך רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – כאן, בברייתא שמחייבת בחלה, באיזה אופן מדובר, שֶׁתחילה הֶרְתִּיחַ את האילפס על גבי האש, וּלְבַסּוֹף הִדְבִּיק בו את הבצק, שזו דרך אפייה הדומה לאפייה בתנור, ולכן חייב בחלה.

תמהה הגמרא על תירוץ זה: נמצא שלדבריך, אף במעשה אילפס עצמו יש חילוק בדרך ההכנה, ורק אם הרתיח תחילה ואחר כך הדביק סוברת הברייתא שחייב בחלה, אֲבָל אם הִדְבִּיק תחילה את העיסה באילפס, וּלְבַסּוֹף הֶרְתִּיחַ אותו על גבי האש, מַאי – מה יהיה דינו, לדעת ריש לקיש, הָכִי נַמִּי – האם באופן זה אכן נאמר דְּפְטוּרִין מחלה, אם כן קשה, אַדְּתָנֵי – עד שהוצרך התנא לשְׁנוֹת בְּסֵיפָא שאם עָשָׂאָן כַּחַמָּה פְּטוּרִין', שזהו אופן שונה לגמרי מהאופן שמדובר בו ברישא, לֵיפְלוֹג וְלֵיתְנֵי בְּדִידָהּ – היה יכול התנא לחלק בדיני אילפס עצמם, ולומר כך, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שחייבים בחלה, בְּגוֹן שֶׁהֶרְתִּיחַ את האילפס וּלְבַסּוֹף הִדְבִּיק, אֲבָל אם הִדְבִּיק וּלְבַסּוֹף הֶרְתִּיחַ, פְּטוּרִין. וממה שלא נקטה הברייתא כן, מוכח שעיסה שנתבשלה באילפס חייבת בחלה בכל האופנים, ושלא כדברי ריש לקיש, הסובר שאם הדביק ולבסוף הרתיח פטור מחלה.

מתרצת הגמרא: חַפְּסֵי מַחְפְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי – יש לשנות את דברי הברייתא כאילו היא חסרה, וכך יש לשנותה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שמעשה אילפס חייב בחלה, כְּשֶׁהֶרְתִּיחַ וּלְבַסּוֹף הִדְבִּיק, אֲבָל אם הִדְבִּיק וּלְבַסּוֹף הֶרְתִּיחַ הרי זה נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁעֲשָׂאָן כַּחַמָּה, וּפְטוּרִין, והיינו כדברי ריש לקיש, שיש אופן שמעשה אילפס פטור מחלה.

הגמרא מוסיפה להקשות על דברי ריש לקיש מברייתא נוספת: תָּא שְׁמַע – בא ושמע ראיה מברייתא אחרת, שלא כדברי ריש לקיש, יוֹצְאִין בְּמֻצָּה חֲרֵיכָה – שאינה אפויה כל צרכה, וּבְמֻצָּה הָעֲשׂוּיָה בָּאִילְפָּם. וכיון שנאמר במצה לשון 'לֶחֶם עֹנִי' (דברים טז ג), על כרחך סוברת הברייתא שאף מעשה אילפס קרוי 'לחם', ואם כן יש לחייבו אף בחלה, ושלא כדברי ריש לקיש הסובר שמעשה אילפס פטור מחלה.

מתרצת הגמרא: הָכָא נַמִּי – אף בברייתא זו מדובר באופן שֶׁהֶרְתִּיחַ תחילה את האילפס וּלְבַסּוֹף הִדְבִּיק בו את העיסה, ובאופן זה מודה ריש לקיש שהעיסה חייבת בחלה, כיון שזו היא דרך הדומה לאפייה.

הגמרא חוזרת לבאר את דברי הברייתא האחרונה. שואלת הגמרא: מַאי [–כמה] הוא שיעור אפייתה של 'מֻצָּה חֲרֵיכָה' ששנינו בברייתא שיוצאים בה ידי חובת מצה אף שלא נאפתה כל צרכה. משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, כָּל מצה שנאפתה בשיעור כזה שֶׁיכול האדם לִפּוֹרְסָהּ [–לשוברה], וְאֵין חוּטִין של בצק נִמְשָׁכִין הֵימֶנָּה, הרי היא נחשבת אפויה כל צרכה לענין מצות מצה אף שלא נאפתה לגמרי, ויוצאים בה.

הגמרא מביאה מקום אחר שנוהג בו דין זה: אָמַר רָבָא, וְכֵן הדין בַּלַּחֲמֵי תּוֹדָה – לחמים שמביא המקריב קרבן תודה, ולחמים אלו מתקדשים רק באופן שבשעת שחיטת הקרבן כבר היו אפויים, וגם בהם שיעור האפייה הוא שאם ישברם לא יהיו חוטים נמשכים מהם, אך אם עדיין לא הגיעו לשיעור זה בשעת שחיטת הקרבן, אינם מתקדשים.

תמהה הגמרא: מה החידוש בדברי רבא, והרי פְּשִׁיטָא שדין לחמי תודה שוה לדין מצת פסח, שהרי הָכָא 'לֶחֶם' כְּתִיב וְהָכָא 'לֶחֶם' כְּתִיב – גם בלחמי תודה וגם במצות מצה כתבה התורה לשון לחם, בקרבן תודה נאמר (ויקרא ז יג) 'עַל חַלַּת לֶחֶם חָמֵץ יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ', ובמצות מצה נאמר (דברים טז ג) 'שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת לֶחֶם עֹנִי', ובודאי אין טעם לחלק ביניהם, ומה בא רבא להשמיענו בדבריו.

מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא – שמא תאמר, הוֹאִיל וּכְתִיב בלחמי תודה (ויקרא שם יד) 'וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ

אֶחָד מִכָּל קָרְבָּן תְּרוּמָה לַה׳, כלומר, שמביא המקריב ארבעים לחמים מארבעה מינים, עשרה מכל מין, ומכל מין נותן לחם אחד לכהן, ודרשו מלשון 'אֶחָד', שֶׁלֹּא יִטּוֹל הכהן לחם פָּרוּס, אלא שלם, וְאם כן היה מקום לומר, דהָכָא – כאן, בלחם שלא נאפה כל צרכו, כְּמַאן דְּפָרְסָהּ דָּמְיָא – הרי הוא כפרוס אף כשאין חוטים נמשכים ממנו, כיון שהוא נשבר כשמטלטלים אותו, ואינו מתקדש בקדושת לחמי תודה, קָא מַשְׁמַע לָן – לכך הוצרך רבא להשמיענו שאינו נחשב כפרוס, ואף לענין קרבן תודה הוא נחשב לחם אחד, כל זמן שאין חוטים נמשכים ממנו.

הגמרא מקשה עתה על שיטת רבי יוחנן מברייתא: מֵיתִיבִי – הקשו בני הישיבה מברייתא על שיטת רבי יוחנן, שנינו במסכת חלה (פ״א מ״ו), הַ'מְעִיסָּה', ולהלן יבואר מה היא, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין אותה מחלה, וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין. הַ'חֲלִיטָה', שאף מהותה תבואר להלן, בֵּית שַׁמַּאי מְחַיְּבִין, וּבֵית הִלֵּל פּוֹטְרִין.

ושנינו בברייתא ביאור דברי המשנה, אֵיזֶהוּ הַ'מְעִיסָּה' וְאֵיזֶהוּ הַ'חֲלִיטָה', הַמְעִיסָּה זהו קֶמַח שֶׁניתן עַל גַּבֵּי מים מוּגְלָשִׁין [–רותחים], והַחֲלִיטָה היא מים מוּגְלָשִׁין שֶׁניתנו עַל גַּבֵּי קֶמַח, ובסמוך תבואר מחלוקתם.

הברייתא מביאה דעות נוספות בדינים אלו: רַבִּי יְשָׁמָעֵאל בֶּן רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מִשּׁוּם אָבִיו, לא נחלקו בית שמאי ובית הלל בדבר זה, אלא לדברי הכל זֶה וָזֶה – בין מעיסה ובין חליטה נשנו לִפְטוּר – לפוטרן מחלה. מביאה הגמרא גירסא אחרת בדבריו: וְאָמְרִי לָהּ – ויש אומרים שכך אמר רבי ישמעאל בן רבי יוסי, זֶה וָזֶה – בין מעיסה ובין חליטה נשנו לְחִיּוּב – לחייבן בחלה, לדברי הכל. ממשיכה הברייתא, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה – בין מעיסה ובין חליטה, אם עֲשָׂאָן בְּאֵילְפָּס, פָּטוּר מחלה, ואם אפאן בַּתַּנּוּר חַיָּיב.

לפני שהגמרא מסיימת את קושייתה, מבררת היא את דברי הברייתא. מקשה הגמרא: ולשיטת תַּנָּא קַמָּא, שנחלקו בית שמאי ובית הלל במשנה, וחילקו בין מעיסה לבין חליטה, מַאי שְׁנָא – במה שונה הַמְּעִיסָּה, שבית שמאי פוטרים אותה מחלה ובית הלל מחייבים אותה, וּמַאי שְׁנָא חֲלִיטָה, שבית שמאי מחייבים ובית הלל פוטרים אותה, הרי שתיהן הן תערובת של קמח ומים רותחים, ובמה שונה קמח שניתן על גבי מים, ממים שניתנו על גבי הקמח. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, וְכֵן אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, וְאִיתֵּימָא [–ויש אומרים] שִׁרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אמר כן, אכן אין חילוק ביניהם כלל, אלא כְּסִבְרוֹת הַמַּחֲלוֹקֶת בָּזוֹ – במעיסה, כָּךְ סברות הַמַּחֲלוֹקֶת בָּזוֹ – בחליטה, והפוטר פוטר בשתיהן, והמחייב מחייב בשתיהן, וְתַבְרָא – הרישא והסיפא שבברייתא סותרות זו את זו, וצריך לומר שֶׁמִּי שֶׁשָּׁנָה זוֹ, לֹא שָׁנָה זוֹ – התנא ששנה את הרישא חולק על התנא ששנה את הסיפא, ונחלקו תנאים אלו בדעת בית שמאי ובדעת בית הלל, התנא של הרישא סובר שבית שמאי מקילים ופוטרים במעיסה וכן בחליטה, ובית הלל מחמירים ומחייבים בשתיהן, והתנא השני סובר להיפך, שבית שמאי מחמירים בשתיהן ובית הלל מקילים בשתיהן.

הגמרא מסיימת את קושייתה על רבי יוחנן: קָתָנֵי מִיהַת – מכל מקום שנינו בברייתא, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה [–מעיסה וחליטה] שֶׁעֲשָׂאָן בְּאֵילְפָּס – בכלי העומד על גבי האש, פָּטוּר מחלה, ואם עשאן בַּתַּנּוּר, חַיָּיב בחלה, ואם כן ברייתא זו היא תְּיוּבְתָּא – פירכא על דברי דְּרַבִּי יוֹחָנָן, הסובר שמעשה אילפס הוא כאפייה בתנור, וחייב בחלה.

מתרצת הגמרא: אָמַר לְךָ רַבִּי יוֹחָנָן – יכול רבי יוחנן להשיב לך, תַּנָּאֵי – מחלוקת תנאים הִיא, האם מעשה אילפס חייב בחלה, כמו שתוכיח הגמרא להלן, ואמנם הברייתא הזו סוברת שמעשה אילפס פטור מחלה, אך רבי יוחנן פסק כדעת המחייבים.

הגמרא מביאה את הברייתא ממנה יש ללמוד שנחלקו תנאים במעשה אילפס: דְּתַנְיָא בברייתא, יָכוֹל הייתי לומר שֶׁהָא מְעִיסָּה וַחֲלוּטָה חַיָּבִין בַּחַלָּה, תַּלְמוּד לוֹמַר – לכך נאמר בפרשת חלה (במדבר טו יט) 'בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ' ולשון 'לֶחֶם' באה למעט מינים אלו, שאינם נחשבים לחם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין לֶחֶם אֶלָּא הָאָפוּי בַּתַּנּוּר.

ומוכיחה הגמרא שנחלקו בברייתא זו במעשה אילפס: שהרי לכאורה קשה, רַבִּי יְהוּדָה הַיְינוּ תַּנָּא קַמָּא – הלא שיטת רבי יהודה היינו שיטת תנא קמא, ששניהם פוטרים מעיסה וחלוטה משום שאינן לחם, ובמה נחלקו. אֶלָּא לָאו – האם אין הכרח לומר, כדי לבאר את מחלוקתם, שמַּעֲשֵׂה אֵילְפָּס אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – מחלוקתם היא בדין עיסה שנעשתה באילפס, תַּנָּא קַמָּא סָבַר, שבצקות שהם מַּעֲשֵׂה אֵילְפָּס, דומים הם לאפייה בתנור, משום שנעשו על ידי האש, ולכן חַיָּבִין בחלה, ודווקא מעיסה וחליטה פטורות, לפי שקודם לישתן כבר נתבשלו ברותחים, ואינן 'לחם'. וְאילו רַבִּי יְהוּדָה סָבַר שאף בצקות שהן מַּעֲשֵׂה אֵילְפָּס פְּטוּרִין מחלה, לפי שאין קרוי 'לחם' אלא האפוי בתנור. הרי שנחלקו רבי יהודה ותנא קמא אם מעשה אילפס חייב בחלה, ורבי יוחנן סובר כתנא קמא המחייב מעשה אילפס בחלה. ואף שהוכחנו מדברי חכמים שבברייתא הקודמת שמעשה אילפס פטור מחלה, היינו כיון שחכמים שם סוברים כרבי יהודה שבברייתא השניה, ואילו רבי יוחנן פוסק כתנא קמא שבברייתא השניה.

הגמרא דוחה את הביאור במחלוקת חכמים ורבי יהודה, וממילא נדחה התירוץ בדברי רבי יוחנן. דוחה הגמרא: לֹא – אין הכרח לפרש את הברייתא השניה באופן זה, שנחלקו בדין מעשה אילפס, אלא יתכן דִּכְווֹלֵי עָלְמָא – בין תנא קמא ובין רבי יהודה סוברים שמַּעֲשֵׂה אֵילְפָּס פְּטוּרִין, וכדעת חכמים בברייתא הקודמת [ואם כן תישאר הקושיא על רבי יוחנן], וְהָכָא – וכאן, בברייתא השניה, כְּגוֹן שֶׁחָזַר וְאָפָאוֹ בַּתַּנּוּר קָא מִיפַּלְגִי – נחלקו באופן שלאחר שעשאו באילפס חזר ואפאו בתנור, דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר, שאף שמעשה אילפס אינו נחשב לחם, ופטור מחלה, מכל מקום כֵּיוָן שֶׁחָזַר וְאָפָאוֹ בַּתַּנּוּר, 'לֶחֶם' קָרִינַן בֵּיהּ – הרי הוא נקרא לחם, וחייב בחלה. וְאילו רַבִּי יְהוּדָה סָבַר, אֵין קרוי 'לֶחֶם' אֶלָּא הָאָפוּי בַּתַּנּוּר מֵעִיקָּרָא – מתחילת עשייתו, וְכֵיוָן דְּמעשה אילפס מַּעֲשֵׂה אֵילְפָּס הוּא – לא אפאו מתחילה בתנור אלא באילפס, לָאו 'לֶחֶם' הוּא, ופטור מחלה.

הגמרא מפרשת לפי ביאור זה את טעמו של רבי יהודה: אָמַר רָבָא, מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה הסובר שאפילו אם חזר ואפה את מעשה האילפס בתנור, פטור הוא מחלה, משום דְּכְתִיב בפרשת התוכחה (ויקרא כו כו) 'וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד', שמכאן יש ללמוד שדווקא לֶחֶם הָאָפוּי בְּתַנּוּר אֶחָד – רק במין תנור אחד, קָרוּי לֶחֶם, וְאולם מה שֶׁאֵין אָפוּי בְּמִין תַּנּוּר אֶחָד, אלא בשני מיני תנורים, והיינו שנעשה באילפס ואחר כך בתנור, אֵין הוא קָרוּי לֶחֶם, ואינו בכלל 'בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ' (במדבר טו יט) שנאמר בחיוב חלה.

הגמרא מביאה נידונים שונים שדנו האמוראים בענין מעשה אילפס: יָתִיב רַבָּה וְרַב יוֹסֵף אֲחוֹרֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא – ישבו רבה ורב יוסף מאחורי רבי זירא, וְיָתִיב רַבִּי זֵירָא כַּמֵּיהּ דְּעוּלָּא – וישב רבי זירא לפני עולא, אָמַר לֵיהּ רַבָּה לְרַבִּי זֵירָא, שישב לפני עולא, בְּעֵי מִינֵּיהּ מַעֲוּלָּא – שְׁאַל את עולא שאלה זו, אם הִרְבִּיק האדם את העיסה מִבִּפְנִים – בתוך האילפס, וְהִרְתִּיחַ מִבַּחוּץ – הניח את האילפס כולו על גבי האש, מַהוּ – מה דינה של עיסה זו לענין חיוב חלה, האם ריש לקיש, הסובר שמעשה אילפס פטור מחלה, יודה שמין מאפה זה חייב בחלה, או לא.

אָמַר לֵיהּ – השיב רבי זירא לרבה, מַאי אִימָא לֵיהּ – מה יש לי לשואלו על דבר זה, דְּאִי אָמְרִינָא לֵיהּ – הרי אם אשאלנו זאת, אָמַר לִי, חֵי נִיהוּ מַעֲשֵׂה אֵילְפָּס – ישיב לי שזהו מעשה אילפס שנחלקו בו ריש לקיש ורבי יוחנן לעיל.

לאחר שנתבאר ש'מעשה אילפס' הרגיל הוא באופן שהרתיח מבחוץ, מביאה הגמרא ספק נוסף: אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף לְרַבִּי זֵירָא, בְּעֵי מִינֵּיהּ [–שְׁאַל] מַעֲוּלָּא שאלה אחרת, אם הִרְבִּיק את העיסה באילפס מִבִּפְנִים, וַאֲבוּקָה כְּנֶגְדּוֹ – והניח אבוקת אש כנגד פי האילפס מלמעלה, מַהוּ – מה דינה של עיסה זו לענין חיוב חלה, האם מאחר שחום האש לוהט בעיסה עצמה הנמצאת באילפס, וממהר

המשך בעמוד צג

את אפייתה, הרי זה כמו תנור שהאש לוהטת בו, ותיחשב עיסה זו לדברי הכל כמאפה תנור, וחייבת בחלה, או שגם בזה נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש.

אָמַר לֵיהּ רבי זירא לרב יוסף, **מַאי אִימָּא לֵיהּ** – מה יש לי לשואלו על דבר זה, **דַּהְרֵי אִי אָמְרִינָא לֵיהּ** – אם אשאלנו כן, **אָמַר לִי** – ישיב לי, **שְׁרוֹב עֲנִיִּים עוֹשִׁין בֵּן** ונותנים את האבוקה כנגד פי האילפס כדי למהר את האפייה, ללא עצים רבים, ואף אופן זה הוא בכלל מחלוקת ריש לקיש ורבי יוחנן האמורה, וריש לקיש פוטר אף בזה מחלה.

הגמרא דנה עתה האם מעשר שני חייב בחלה והאם יוצאים בו ידי חובת מצה ואתרוג. מעשר שני הוא מעשר נוסף המופרש מהתבואה מלבד מעשר ראשון. מעשר זה יש להפריש בשנה הראשונה, השניה, הרביעית והחמישית לשמיטה, ונאכל בטהרה על ידי הבעלים, בירושלים בלבד. ונחלקו התנאים (קידושין נד:) האם מעשר שני נחשב כממון הבעלים או כממון גבוה שיש לבעלים רשות לאוכלו. סוגייתנו דנה בנפקא מינה שיש ממחלוקת זו לגבי דינים שונים.

אָמַר רַב אַסִּי, עֵיפָּה הנעשית מחטים **שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** הסובר (קידושין נד.) שמעשר שני הוא ממון גבוה, הרי היא **פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה**, כיון שעיסה שאינה בבעלות האדם פטורה מחלה, וכמו שיבואר להלן (לח.). **וּלְדִבְרֵי חֲכָמִים**, הסוברים (קידושין שם) שמעשר שני הוא ממון בעלים, הרי היא **חַיֶּבֶת בַּחַלָּה**.